

Notat januar 2007

NKVTS' vurdering av undervisningsmaterieell fra WHO om forebygging av skader forårsaket av vold eller andre hendelser

Innledning

WHOs undervisningspakke TEACH-VIP står for "opplæring, utdanning og fremming av samarbeid i helsespørsmål i forbindelse med volds- og skadeforebygging". Utdanningsprogrammet kan brukes som et grunnlag for opplæring i mange ulike fora, fra medisins- og helsefagsstudenter til ansatte i offentlige og private organisasjoner. Undervisningsmaterieellet er elektronisk og laget på en slik måte at det kan tilpasses til lokale forutsetninger og områder.

Hovedtemaet for TEACH-VIP er forebygging av ulike typer skader forårsaket av vold eller andre hendelser. Undervisningsopplegget er bygd opp av moduler og tenkes brukt overfor ulike grupper kunnskapssøkende og materieellet er laget for bruk på ulike kunnskaps- og utdanningsnivåer. Eksempler på målgrupper er myndigheter/planleggere, forskere/kunnskapsutviklere, administratorer/ledere, undervisningspersonell, studenter og praktikere. Temaene spenner fra forskning og metodologi, målemetoder, historikk og definisjoner, klassifikasjonssystemer, evaluering av programmer, etiske spørsmål, forebygging, behandling og kontroll, rehabilitering, tverrfaglig tilnærming, policyutvikling, undervisning og andre former for formidling og bearbeiding av kunnskap.

Sosial- og helsedirektoratet ba NKVTS om å vurdere relevansen av undervisningsopplegget i Norge når det gjelder vold/familievold og overgrep, og si noe om hvordan og hvor det kan brukes i tilpasset form. En gruppe på seks personer fra seksjonene, "Vold, familievold og seksuelle overgrep" og "Barn og unge" har gått gjennom de delene av opplæringsprogrammet som gjelder områdene, vold og overgrep mot barn og ungdom, vold og overgrep mot eldre og kjønnsbasert vold. NKVTS kommer ikke med forslag til konkrete endringer av undervisningsprogrammet. Den oppgaven er så omfattende at den eventuelt må skje som et eget prosjekt. Det vil ikke bli gjort med det første, så det er opp til de som benytter programmet til å gjøre nødvendige endringer.

I dette notatet går NKVTS gjennom den delen av materialet som er relatert til voldsproblematikk og peker på styrke og svakheter i programmet.

Beskrivelse og vurdering av ulike tema

I det følgende gir vi en relativt detaljert vurdering av undervisningsopplegget som gjelder kjønnsbasert vold. Vurderingene av de øvrige temaene har ikke samme detaljeringsgrad, fordi vi gjør tilsvarende erfaringer på de andre temaene vi er satt til å se på, nemlig at de ulike undervisningsområdene trenger bearbeiding og tilføyelser dersom de skal brukes i en norsk kontekst.

SKADEFORBEGYGGING

Advanced curriculum

5A. General Principles (module 1)

Innhold: Tre leksjoner som inneholder materiale som primært omhandler skadeforebygging (både intendert og ikke-intendert skade/krenkelse). De tre leksjonene gir en helhetlig, men noe overfladisk innføring i traumefeltet generelt. Vold i nære relasjoner (interpersonal violence) omtales som en av flere typer krenkelser (intendert skade). Undervisningen rettes inn mot en målgruppe som i utgangspunktet bør ha tilegnet seg basiskunnskap om ulike former for krenkelse.

Skade blir omtalt som et stort folkehelseproblem – det epidemiologiske perspektivet er fremtredende. Fokus i undervisningen: behovet for å kartlegge utbredelse, eksponering, sårbarhetsfaktorer, risikofaktorer, forebyggende faktorer både i forhold til individ og overfor ulike populasjoner. Ulike metoder for å samle inn data om skadeforekomst blir presentert, både kvantitative og kvalitative metoder. Undervisningsmaterialet viser viktigheten av multidisiplinær tilnærming for å kunne håndtere de problemene hvert enkelt land står ovenfor og gir viktige innspill på mulige systemhindringer i håndteringen av befolkningens utsatthet for skade.

Etter vår vurdering gir materialet fra modul 1 – advanced curriculum – en innføring i forskning på skader. De tre leksjonene i denne modulen retter seg mot forskernivå med særlig fokus på ulike metoder (fordeler/ulempes/muligheter) for innsamling av epidemiologiske data og ulike analyser av disse. Den multidisiplinære tilnærmingen gjør modulen anvendelig for tverrfaglig forskerundervisning om skader.

Hvis vi tenker oss en norsk undervisningsmodul som har til formål å gi studentene en innføring i forskning på skade (traumefeltet generelt) vil dette materialet danne et godt grunnlag for undervisning, forutsatt enkelte tilpasninger til norske forhold. Det er derimot mindre sannsynlig at de som trenger mer inngående kunnskap om ulike former for krenkelser og konsekvenser etc. vil ha utbytte av denne modulen.

Modulen er etter vår vurdering ikke anvendelig for noen av grunnutdanningene på høgskole- og universitetsnivå.

5B. Injury information system (module 2)

Her gjelder i stor grad de samme vurderingene som er omtalt ovenfor. Både leksjon 1 og 2 i denne modulen går dypere inn i metodologiske problemstillinger og hvordan skade i befolkningen kan måles. Leksjon 3 har fokus på videreformidling og kommunikasjon av forskningsresultater som en del av skadeforebygging. Det settes fokus på "Public Health Action" – altså hvordan kommunisere og videreformidle forskning slik at den kan influere myndighetenes og andre beslutningstageres prioriteringer.

Igjen er vurderingen at denne modulen hører inn under forskerutdanningene. I den grad det er lite fokus på publisering/formidling utover formidling i fagtidsskrifter (internt i de

nasjonale- og internasjonale akademiske miljøer) vil modulen gi viktige innspill til studenter på hvordan de kan kommunisere om sitt arbeid for å påvirke ulike beslutningstagers prioriteringer.

KJØNNSBASERT VOLD

5C. Kjønnbasert vold (modul 9)

Innhold: Tre leksjoner som omhandler kjønnbasert vold, som forstås som menns vold mot kvinner på individuelt og strukturelt nivå.

Leksjon 1 gir en oversikt over prevalenstill, definisjoner og mønstre for de ulike formene for kjønnbasert vold. Fokus er rettet mot ulike typer krenkelser jenter og kvinner utsettes for. I tillegg til vold i parrelasjoner (intimate partner violence) omtales trafficking, omskjæring (kun jenter) og æresdrap etc. Et av hovedformålene med leksjon 1 er å gi studentene en innføring i kjønnsperspektivets relevans i forhold til problemområdet, vold. Leksjonen har et klart kvinnefokus med lite refleksjon omkring menns/gutters utsatthet for vold og andre overgrep. For eks. er det ingenting om gutters/menns utsatthet for vold og andre krenkelser i krig, eller gutters/menns utsatthet for vold og overgrep i det offentlige rom. Det trekkes frem enkelte oversikter over hva slags typer overgrep menn er mer tilbøyelige til å bli utsatt for (utsetter seg selv for), som mord, selvmord og krig. Dette er bra, men bør problematiseres ytterligere. Vold og overgrep mot menn problematiseres ikke som "kjønnbasert vold", som for eksempel menns vold mot andre menn. Altså, kjønnsperspektivet anvendes ikke i presentasjonen av menns utsatthet for ulike krenkelser. I en norsk undervisningskontekst bør dette problematiseres. Et kjønnsperspektiv anvendt i en utvidet betydning (menn er inkludert) vil i større grad bidra til å forstå betydningen av kjønn innenfor en voldskontekst.

Etter vår mening er det ikke et kjønnsperspektiv som presenteres, men et kjønnsmaktsperspektiv, i betydningen menns vold mot kvinner. Dette er viktig, men også andre forklaringsdimensjoner ved volden bør få betydelig mer plass i undervisningsmaterialet.

Leksjon 2 tar for seg de helsemessige, psykiske og sosiale konsekvensene av vold også når det gjelder barn som vitne til vold. De samme vurderinger som ovenfor, gjelder også her. Helsemessige, psykiske og sosiale konsekvenser for krenkede eller utsatte gutter/menn bør tematiseres, særlig fordi dette vil kunne få andre konsekvenser enn for jenter/kvinner, for eks. i form av egen voldsbruk – eksternaliserende atferdsvansker etc.

Leksjon 3 tar for seg helsesektorens betydning for forebygging etc. Denne leksjonen er god. Det gis en omfattende gjennomgang av hvilken betydning denne sektoren har for å kunne bistå utsatte for vold. Fokus er rettet mot å se, fange opp og intervensere. I en norsk undervisningskontekst kan denne delen av undervisningsmaterialet anvendes i forhold til helseutdanningene. Leksjonen gir også et godt utgangspunkt for hvordan undervisning for andre utdanningsgrupper kan legges opp. Det vil si at leksjonen har en overføringsverdi til andre utdanningsgrupper, men må tilpasses.

Studentoppgavene i leksjon 1 virker etter NKVTS' mening til dels reaksjonære. Tradisjonelle påstander presenteres for å teste studentenes holdninger til hva de mener om kvinnens ansvar for partnervold (hennes egen skyld etc). Det er mulig dette er nyttig – slike holdninger eksisterer vel fortsatt – sett i lys av at oppgavene er utviklet med utgangspunkt i en tverrkulturell kontekst. Vi savner likevel enkelte oppgaver som tar for seg ulike forståelser/fordommer av/om menns vold. Dette bør eventuelt tilføres i en norsk undervisningskontekst. I leksjon 2 blir studentene gitt mer praktisk rettede oppgaver om hvor kvinnene kan/bør henvende seg, hvordan hjelpeapparatet kan bidra etc. Her bør det tilføyes spørsmål knyttet til behandling av menn som utsetter sin partner for vold, hvor han kan henvende seg, hva hjelpeapparatet kan bidra med etc.

Vurdering av undervisningsopplegget i Kjønnbasert vold, (advanced curriculum modul 9)

Innholdsmessig bør undervisningsmateriellet revideres en god del. NKVTS mener det er viktig å fokusere på kjønnsmakt i noen sammenhenger, men vold i parforhold er også uttrykk for andre problemkomplekser, som egen utsatthet i barndommen, sosiale og sosioøkonomiske forhold og gutters sosialisering. Undervisningsmateriellet formidler at gutter og menn arver vold som uttrykksform. Etter vår oppfatning er det ikke forskningsmessig dekning for å hevde dette. Kjønn er en viktig forklaringsdimensjon, men det gjelder også "klasseperspektiv" (sosioøkonomiske forhold) og sosiodemografiske forhold. Når det gjelder forebygging, blir det særlig viktig at alle dimensjoner ved volden belyses. Undervisningsmateriellet kan brukes som et utgangspunkt, men må etter vår vurdering oppdateres i forhold til mer inngående kunnskap om ulike risikofaktorer/sårbarhetsfaktorer både i forhold til den som utsettes og i forhold til den som utsetter andre for vold. Vold og etniske minoriteter (i en nasjonal kontekst) berøres kun overfladisk. Dette bør det fokuseres mer på i en norsk undervisningskontekst. Menns vold mot andre menn (vold i det offentlige, krig og andre konflikter) bør problematiseres ytterligere, også i et kjønnsperspektiv, hvor en belyser for eksempel hegemonisk maskulinitet, medvirkende maskulinitet og marginalisert maskulinitet.

Under anbefalingen til videre lesing/tilleggs litteratur er det mange gode referanser. Her er det noen eksempler på litteratur som kan bidra til et mer nyansert bilde av kjønnbasert vold, blant annet litteratur som tar opp årsaker til vold og som strekker seg utover det å forklare volden med kjønns makt alene.

Når det gjelder vanskelighetsgrad på leksjon 1, 2 og 3 (advanced curriculum modul 9) er NKVTS' vurdering at undervisningsmaterialet kan brukes på grunnutdanningsnivå, men også på høyere utdanningsnivåer for de som ikke har arbeidet med problematikken tidligere. En må vurdere hvilke deler av undervisningsmateriellet som passer til ulike utdanningsgrupper.

Core curriculum

5D. Generell del: Historie, generelle retningslinjer, definisjoner (leksjon 1)

Dette er en undervisningsmodul som gir en tverrfaglig innføring i basiskunnskap om ulike former for krenkelse og vold. Fokus er rettet mot definisjoner, prevalens etc. og på hvordan

ulike former for krenkelse og vold kan forebygges og reduseres. Det skisseres diverse modeller for intervensjon. Folkehelseperspektivet utgjør rammen for undervisningen om vold og andre former for krenkelse. I denne modulen er det mye fokus på vold, men også på ikke-intendert skade.

Modulen gir mer inngående kunnskap om fenomenene enn modul 1 og 2 i advanced curriculum (omtalt ovenfor). Modulen kan inngå i tverrfaglige kurs eller undervisningsmoduler som har til hensikt å formidle kunnskap om ulike former for skader og vold også på lavere undervisningsnivå. Må suppleres med kunnskap om norske forhold og tilpasses det enkelte utdanningsnivå.

5E. Kjønnbasert vold (core lesson 13)

Innhold: Vold i parrelasjoner (intimate partner violence). Fokus er rettet mot ulike typer vold i parforhold, risikofaktorer både for utsatt og utøver, konsekvenser og forebyggende tiltak. De samme kommentarene om kjønnsperspektivet som er omtalt tidligere, gjelder også her.

Stoffet er tilgjengelig også for lavere utdanningsnivåer. Igjen gjelder det at en kan bruke deler av stoffet, men må tilpasse og utvide leksjonen. Noe kan brukes, noe kan ikke brukes. Dette må vurderes ut fra hvem som er målgruppen for undervisning.

5F. Kjønnbasert vold (core lesson 14)

Innhold: Seksuell vold. Leksjonen går noe mer inn i ulike risikofaktorer enn de foregående leksjonene. Det sies med en setning at både gutter og jenter kan bli utsatt for denne type vold. Samtidig fokuseres det lite på de spesifikke forhold omkring gutters utsatthet, konsekvenser og spesifikke problemer knyttet til seksuelle overgrep mot gutter. De samme kommentarene om kjønnsperspektivet som er omtalt tidligere, gjelder med andre ord, også her.

Stoffet er tilgjengelig også for lavere nivåer. Igjen gjelder utplukkingsmetoden – bruk det som passer. Hva som kan/ikke kan brukes må vurderes ut ifra hvem som er målgruppen for undervisning.

Vurdering av opplegget for Core curriculum lesson 5E og 5F

Tilnærmingen i den delen av undervisningsmaterialet som gjelder kjønnsbasert vold, er multidisiplinær. Det er derfor vanskelig å vurdere dette stoffet som relevant for enkelte utdanningsgrupper alene. Det er mye stoff som kan hentes fra de ulike leksjonene. Forutsetningen er likevel at dette settes sammen på en måte som gjør det relevant for ulike utdanningsgrupper og utdanningsnivåer. Alt er ikke like relevant for alle. Tar en utgangspunkt i alle utdanningsgruppene som er referert til som målgrupper i forhold til implementeringsplanen – Tiltak 4 i handlingplanen, "Vold i nære relasjoner" – sitter vi igjen med et inntrykk av at her er det mye som må tilføyes og endres. Det gjelder både i forhold til de perspektiver som anvendes og de konkrete temaer som tas opp. Alt i alt er det relevant for de fleste utdanningsgrupper å få en oversikt over forekomst, konsekvenser (alle typer) og risikofaktorer når det gjelder kjønnsbasert vold, men undervisningsmaterialet bør utvikles ytterligere og konkret rettes inn mot de ulike læringsmålene som er satt opp for den enkelte utdanning i forhold til fagplaner, rammeplaner og pensumlister.

VOLD OG OVERGREP MOT ELDRE

Materialet som gjelder vold og overgrep mot eldre er delt inn i en introduksjonsmodul og en modul for viderekomne. Introduksjonsmodulen består av et omfattende materiale og inneholder definisjon av overgrep mot eldre, risikofaktorer, indikatorer, konsekvenser, typer av overgrep og omfang. Mangelen på incidens- og prevalensstudier påpekes. Det hevdes at de fysiske overgrepene mot eldre er mest utbredt. Påstanden synes ikke dokumentert gjennom forskning. I modulen legges det vekt på forebygging og det gis politiske anbefalinger om nødvendigheten av økt kunnskap, styrking av lovverk og mer effektive forebyggingsstrategier.

Modulen for viderekomne omhandler overgrep mot eldre som et sosialt fenomen, intervensjon, fremgangsmåte i voldssituasjoner, forebygging og etiske dilemmaer. Undervisningsmodulene synes å ta utgangspunkt i et helsefaglig ståsted og er utformet med tanke på helsepersonell. Både grunnmodulen og modulen for viderekomne synes imidlertid godt egnet for tverrfaglig opplæring, for helse- og sosialarbeidere, politi, lærere og allmennheten. Undervisningsforslaget har en grundig gjennomgang av den viktigste kunnskapen på området. Det er henvist til aktuell litteratur. Kjente forskere og forfattere som har vært opptatt av problemområdet i en årrekke, har vært involvert i utformingen av undervisningsprogrammet og blir henvist til i materialet.

Undervisningsmaterialet om vold mot eldre bærer likevel preg av mangel på forskning på området og på manglende tilpasning til norske forhold og erfaringer. Tross mangler synes opplegget relevant som grunnlag for utvikling av undervisningsopplegg i Norge. Undervisningsforslaget fanger de viktigste temaene innenfor området som vi har kunnskap om i dag. Undervisningsopplegget er også logisk bygget opp fra å introdusere studentene til området overgrep mot eldre og hva en legger i det, videre til å forstå intervensjonsprosessen, og til å forstå utfordringer og vansker ved forskning på overgrep og omsorgsvikt mot eldre.

Når en ser på omfanget av temaer og de prosesser som det er forventet at studentene skal gjennom, synes tidsrammene å være altfor knappe. Slik det er planlagt, kan undervisningsopplegget høyst være en gjennomgang for videre fordypning. Av erfaring vet man at denne type begrensede kurs har liten effekt på praksis. Temaene med innhenting av litteratur kan imidlertid med letthet utvides til mer omfattende kurs, fra en del av opplæringen i grunnutdanning og/eller videreutdanning, eller som del av et masterkurs for yrkesutøvere.

NKVTS vurderer undervisningsopplegget på områder, vold mot eldre, som bra. Med visse justeringer vil det kunne egne seg for norske forhold.

VOLD OG OVERGREP MOT BARN – UNGDOMSVOLD

Undervisningsopplegget når det gjelder vold og overgrep mot barn inneholder ulike innfallsvinkler til temaet. Vold mot barn settes inn i et større perspektiv. Ikke alt er relevant for norske forhold og eksemplene passer ikke alltid så godt. Noe av materialet kan likevel benyttes ved at en plukker ut det som passer og tilføyer aktuell kunnskap fra norske forhold.

ETISKE SPØRSMÅL

Modulen som omhandler etiske spørsmål i forhold til vold er bra. Den viser redskaper for ulike typer etikk, som pliktetikk, konsekvensetikk, situasjonsetikk, rettighet/rettferdighet etc. og bidrar til å synliggjøre at det er ulike typer dilemmaer en står overfor, avhengig av hvilket perspektiv en velger. Denne modulen har også gode litteraturreferanser. Når det gjelder øvelser innen dette feltet, synes noen å holde faglige mål, andre ikke.

Hvordan og hvor kan manualen brukes?

TEACH-VIP-manualen kan, i tilpasset form, benyttes på alle utdanningsnivå – fra videregående skole til mastergradsnivå innen ulike fagdisipliner. Undervisningsoppleggene synes for øvrig i liten grad å være rettet mot kunnskap som setter praktikere i stand til å intervensere på feltet. Til tross for at undervisningsopplegget tar utgangspunkt i helsepersonell og i stor grad bærer preg av en helsefaglig tilnærming, mener vi at materialet med en del omarbeiding og tilføyelser også vil kunne tilpasses sosialfaglige og andre fagfelt.

En oversettelse til norsk vil gjøre at opplegget blir lettere tilgjengelig, og vi tror at flere dermed vil kunne komme til å bruke det. Når det gjelder undervisningsopplegg på høyere utdanningsnivå, er det ikke sikkert at oversettelse vil ha samme betydning for anvendelse. Det kan for eksempel tenkes at materiell som skal benyttes på universitets/forskernivå kan forbli på engelsk, mens det bør oversettes for de øvrige målgruppene.

Konklusjon

NKVTS mener det er positivt at dette materialet er laget, til tross for at det har varierende kvalitet. Det er en styrke at ekspertene som står bak materialet har forsøkt å være dokumenterende. Mye av undervisningsopplegget kan brukes i en omarbeidet versjon. En må gå inn på hvert enkelt tema og se på hva som kan brukes. Dersom undervisningsmaterialet oversettes til norsk, vil det bli mer tilgjengelig for både undervisere, studenter og fagpersoner i praksisfeltet.

Når det er sagt, vil vi påpeke det uheldige i at undervisningsprogrammet har fokus på et *kjønn-og-makt perspektiv* i stedet for et *kjønnsperspektiv*. Innfallsvinkelen blir for snever. Læringsteorier står sentralt i forståelsen av menns vold mot kvinner. At kvinner også kan være utøvere av vold tas ikke opp som tema i det hele tatt, til tross for at mange studier har dokumentert at dette er tilfelle. At visse grupper utsettes for vold i større grad enn andre, bør med i forståelsen av voldsutøvelse og voldsutsatthet. Både klasse, sosioøkonomiske forhold og rusproblematikk står sentralt i forklaringen av fenomenet. Det er for øvrig positivt at det påpekes at det er forskjeller i voldsbruk i ulike land.

At materialet har et globalt perspektiv gjør det både for generelt og spesielt. Man må forholde seg til mange typer vold og traumer – fra omskjæring til trafikkulykker. Materialet spenner vidt og blir dermed omfattende og vanskelig å forholde seg til. Materialet må i alle tilfeller lokaltilpasses.

Undervisningsopplegget er bra som grunnorientering. Det er for øvrig lite av materialet som er nyttig for hjelpere ute i praksisfeltet. Materialet bærer preg av mye forståelse når det gjelder voldsproblematikk, men lite oppskrifter på hva hjelpere eller andre kan gjøre for å møte problemet, heller ikke noe om hvordan man skal møte utøverne. For øvrig har mye av undervisningsopplegget et helseperspektiv.

Når det gjelder bolken om kjønnsbasert vold, tyder mye på at materialet er laget for personer som har lite kunnskap om feltet fra før.

Oppsummering

Medarbeiderne ved NKVTS som har sett på de delene av undervisningsprogrammet som gjelder vold, har kommet fram til følgende:

- Undervisningsprogrammet er relevant for ulike målgrupper og undervisningsnivåer i Norge.
- Dersom materialet skal tas i bruk i en norsk kontekst, bør deler av dette omarbeides.
- En del tema må komme i tillegg. Dersom materialet skal oversettes til norsk og omarbeides til norske forhold, vil det være behov for å gjøre et større justeringsarbeid som krever en omfattende innsats.
- Undervisningsoppleggene som retter seg mot praksisfeltet, er i hovedsak rettet mot helsepersonell.
- En svakhet ved opplegget er at det ikke er lagt vekt på utøvere. Det skyldes sannsynligvis at det er helseperspektivet som står i fokus.
- Materialet som gjelder kjønnsbasert vold er ikke bra nok. Det samme kan sies om undervisningsopplegget om vold mot barn og unge.

- Det går fint å "plukke" i materialet, velge ut biter som kan være med i ulike undervisningsopplegg, men deler av undervisningsmaterialet er vanskelig å bruke uten å gjøre en del endringer.